

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Mart Veelmaa



1901aastal Lahemaale, Võsu keskusesse rajatud kõrvalhoonete kompleksi tehnilise seisundi analüüs ja ettepanekud restaureerimiseks

Mere 24/Vambola 2, Võsu, Haljala Vald

2017/2018 õppeaasta
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Tallinn 2018

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste allikate tööd, olulised, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on minu töös viidatud.

“ 2 “ mail 2018. a.

Töö vastab kehtivatele nõuetele ja on lubatud kaitsmise:

“ “ mail 2018. a.

.....

Kaitstud hindede:

.....

“ “ mail 2018. a.

.....

Sisukord

Sisukord	3
SISSEJUHATUS	4
SISULINE OSA	6
1. Ajalooline ülevaade	6
1.1 Võsu arenemine kuurortiks.....	9
2. Mere 24 kõrvalhoonete väärtus	12
2.1 Väikese elumaja korsten.....	13
2.2 Uksed ja aknad	14
2.3 Palksein ja laudis	15
2.4 Jääkelder	16
3. Mere 24 kõrvalhoonete materjalikasutus ja tehniline seisukord	17
4. Mere 24 kõrvalhoonete säilitamise ettepanekud	22
Kokkuvõte	23
LISAD	25
Lisa 1 Keldri plaan	25
Lisa 2 Kontraht	26
Lisa 3 Kontrahti aluseks olev krundi plaan	27
VIITED	28

SISSEJUHATUS

Uuritava objekti näol on tegemist Lahemaal, Haljala vallas, Võsul, Mere tn 24/Vambola 2 asuva 1902 aastal ehitatud kõrvalhoonete kompleksiga, mis kuulub minu emale Aino Veelmaale, kes koos oma elukaaslasega elab püsivalt samal krundil asuvas elumajas. Hoonete kompleks asub Võsul alevi keskuses, peatänava ja ühe peamise, avalikku randa suunduva tänava nurgal.



1. Mere tn 24 asuv hoonekompleks (paremal)

Talveperioodil elab Võsul umbes 400 kohalikku, suveperioodil kasvab puhkajate ja suvitajate arv mitmete tuhandeteni, ulatudes kultuuriürituste ajal kuni 20 000 inimeseni. Tegemist on populaarse suvituspiirkonnaga, mis peale aastakümneid varjusurmas olemist näitab taas vilkamaid elumärke. 2015. aastal rajati endise Palmse tellisetehase muuli kohale paadisadam ja sadamarestoran, 2017. aastal valmis Võsut Kääsmuga ühendav kergliiklustee, Võsu keskusesse on avatud mitmeid uusi kohvikuid ning suve jooksul toimub erinevaid kultuurisündmusi nagu Võsu jazz, Võsu gläm jne.

Objekti valiku põhjenduseks on mittekaitstava pärandkultuuri säilitamine ajalooliselt tuntud kuurortpiirkonnas, kus ümberringi on rajatud uusi hooneid või ehitatud vanu ümber. Tegemist on ainsana originaalväärtuses säilinud hoonekompleksiga alevi keskuses. Sama hoonetekompleksi juurde kuuluv elumaja ehitati ümber 2008 aastal, mil vahetati vooder, paigaldati kiviprofiiliga plekk-katus, paigaldati uus võimalikult orginaalilähedane lauaprofiil, vahetati aknad ja ehitati merepoolne veranda kahekordseks. Lisaks annab käesolev uurimustöö hea aluse perekonnale kuuluva funktsionaalse hoonetekompleksi restaureerimiseks.

Käesolev uurimus on kokku pandud minu onu Endel Isopi käsikirjaliste mälestustele tuginedes, samuti piirkonnast ilmunud raamatute, säilinud dokumentide ning minu ema mälestuste põhjal. Töö eesmärgiks on kaardistada hoonetekompleksi ajaloolised aspektid, analüüsida kompleksi seisukorda, kaardistada väärtused ning anda soovitusi edaspidiseks, et kompleks säiliks võimalikult autentselt. Välivaatlus ja fotod käesoleva töö raames on tehtud aprillis 2018.

SISULINE OSA

1. Ajalooline ülevaade

Ajaloodoktor Enn Tarvet väidab oma raamatus „Lahemaa ajalugu“, et Võsut mainiti esmakordselt 1510. aastal ja küla kohta on teateid aastast 1586, kui paik kandis nime Wose. Leele Välja koostatud dokumendis „Lahemaa Rahvuspargi kaitsekorralduskava alusuuringud ja rannakülade inventeerimine“ Keskkonnaametile, seisab, et Võsu on mainitud esimest korda 1534 aastal jõe nimena Fassenbeck ja Vesenbeck (Välja, 2010).

Rahvapärimus teab aga rääkida, et küla saanud oma nime Pällu põlistalu kunagise puujalaga pereisa Wõsso nimest, sedastab Endel Isop Alma Isopilt ja Elsa Albelt kuulnud juttude põhjal oma 2001 aastal avaldatud käsikirjas „Võsu ja selle kujunemine suvituskohaks“. Samas käsikirjas toob ta välja ka Eesti kohanimede uurija Valdek Palli versiooni, et Võsu on saanud oma nime sõnast „võsa“ (Isop, 2001).

Võsu paikneb Käsmu lahe lõunakaldal, mille loode- ja idakallas ning meri on kivised. Võsu on rand on kaetud valge liivaga. Võsu pinnas ongi üldjuhul liivane. Võsu jõgi, pikkusega 23 km, algab Viitnast loodest, möödub Palmsest, laskub Koljaku paekaldast, teeb alamjooksul suure looke, jagades küla kaheks pooleks ja suubub Käsmu lahte. Võsu kuulub Lahemaa rahvuspargi koosseisu, mis omakorda kuulub üle-euroopalisse Natura 2000 võrgustikku Lahemaa linnu- ja loodusala (ill 2). Rahvuspargi kogu pindala on 747,84 km², sellest maismaad 479,10 ja merd 268,74 km².



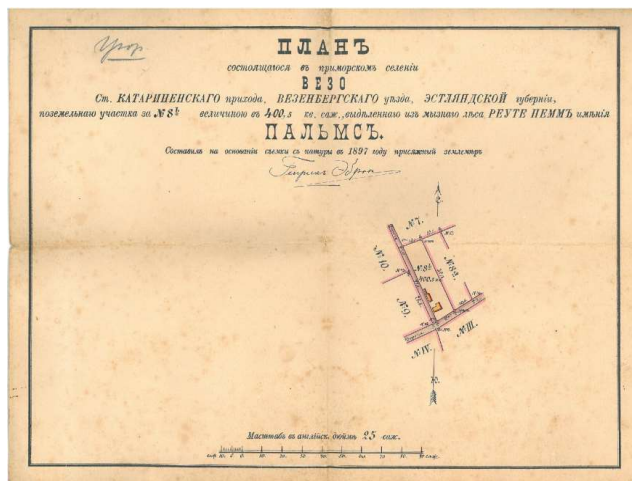
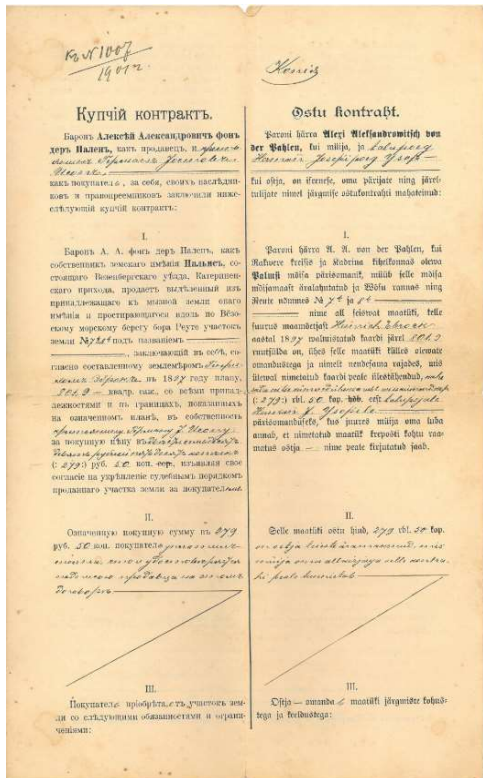
2. Lahemaa rahvusparki kaart, RKM

Endel Isopi 2001. aastal avaldatud käsikirjas „Mälestuskilde minu noorusaegsest Võsust“ seisab, kuidas 1870. aastail hakkas Palmse mõis seni Palmse abi- ehk karjamõisa Wõssona tuntud piirkonda müüma krunte ja sellega pandi alus suvituskoha tekkele (Isop, 2001). Leele Välja kirjutab oma raportis, tuginedes Marianne Heljase raamatule „Võsu rahvas ja tema lugu“, et Palmse mõisnik mõõtis 1888. aastal praeguse Võsu territooriumi üle ja kruntis maa ning asus müüma jõe ümber olevaid kinnistuid ning rajas peatänava (praegune Mere tänav), kuid mereäärset piirkonda ta ei müünud. Järgnevate aastakümnete jooksul kuni I Maailmasõja puhkemiseni lisandus Võsule arvukalt suvemaju. 1910.aastaks oli Võsul alles vaid seitse suitsutare ja 15 elumaja, lisandunud oli aga 123 suvilat. Suurem osa suvemajadest koondus kahele poole Mere tänavat, üksikud olid aga ka teisel pool jõge, praeguse Metsa tänava ääres. Krundid olid regulaarsed ja küllalt suured, Mere tee ja rannametsa vahele mahtus kolm rida krunte, neist tänavapoolsed olid n. ö näoga Mere tänava poole, merepoolsed aga rannametsa suunas (Heljas, 2009; Välja, 2010).

Võsu laienemisele suvituskohaks mängis olulist rolli lisaks erilisele loodusele ka Balti raudtee avamine 1870. a, mis ühendas sadamalinnad Tallinna ja Paldiski ning tööstuslinna Narva

Gatšina kaudu Peterburgiga ja Tosno kaudu Venemaa sisekubermangudega. Rakvere raudteejaamast pääses posthobuste või üüritõllaga. Nii kujunes Võsust juba tsaariajal puhkepaik peamiselt Peterburi ja Moskva kultuuritegelastele ja kõrgematele sõjaväelistele ning kohalikele sakslastele, hiljem ka Rakvere ning Tallinna jõukamatele inimestele ja perekondadele, kes hindasid kohaliku seene- ja marjarikast männimetsa, valget rannaliiva, puhast ja sooja merevett, forelli- ning vähirikast jõge ja laaket rannarahvast, rääkimata männikäbidest, millega samovare kütta (Isop, 2001).

1900. aastate algul toimus Võsu laienemine, mil suur osa seni Lepispeal elanud peredest ostis Palmse parunilt Võsule krundi ja kolis sinna elama, teiste hulgas ka perekond Isop. Nagu Endel Isopi märkmetest selgub ja vanadest dokumentidest nähtub, siis ostis purjelaeva „Mathilde“ kapten Hermann Isop von der Pahlenilt Reute nõmmes asuvad maatükid 7b ja 8b 22. juulil 1901 aastal pärisomanduseks. Krundi suurus oli 801,9 ruutsülda ning hind 279 rubla ning 50 kopikat. Muuhulgas sätestati Rakvere notari E. Hunniuse poolt kinnitatud *kontrahtis*, et maaomanikul pole õigus oma krundil viinatehast rajada, ega kangeid jooke müüa, kuid samas on meres suplemise, kalapüüdmise ja paadiga sõitmise õigus.



3. 1901 a. sõlmitud kontraht 4. 1897 a. valmistatud kaart, mille alusel krunt müüdi

Maja omanikeks sai Herman Isop (2.9. 1860 - 8.4.1925), kes oli tulnud Pedassaare kandist Lepspeale koduväiks ja tema kaks aastat vanem naine Katharina Linholm (7.11.1858 – 21.2.1929), kellega neil sündis hiljem kolm last.



4. Herman ja Katharina Isop, 1887 a. 5. Hermani ema, Mai Isop

Lisaks Hermanile ja Katharinale, asus majja elama ka Hermani ema Mai Isop, neiupõlvenimega Wiigar (20.11.1831-15.8.1918), kes oli Mohnilt pärit majakavahi Jüri Wiigari tütar.

Palgid maja ehitamiseks võeti oma krundilt langetatud mändidest ning Lepspealt veeti kohale ka varam elamuna kasutusel olnud 2- toaline köögi ja verandaga eluhoone, täitma kõrvalhoone funktsiooni, kus kasutati kööki saunana.

1.1 Võsu arenemine kuurortiks

Endel Isop kirjeldab oma märkmetes, et Võsule ostsid krunte ja rajasid suvilaid muuhulgas tuntud Rakvere ärimehed (Limberg, Veske jt.), mujalt tulnud jõukamad meremehed (Paadimeister, Strandmann, Eunholm jt.) ja näiteks ka tuntud fotograaf Jaan Turner, kellest

sai hiljem ka kaupluse omanik. Kuna tegemist oli kuurortpiirkonnaga, olid üürile antavad majad ilusasti värvitud, krundid ümbritsetud lippaedadega, õued puhtad rajatud jääkeldrid, kuhu talvel toodi merejääd, et suvitajad saaksid seal hoida kergesti riknevaid toiduaineid. Kuna suvitajatelt saadud üüriraha oli toimetulekul abiks, kolisid paljud majaomanikud kogu perega elama kuuridesse ja üürisid suvitajatele välja kõik, mis võimalik (Isop, 2001).

Käesolevas töös vaadeldav objekt oli samuti üks nendest, millel oli merepoolses otsas asuv väike elumaja. See, üürimajaks mõeldud maja oli esimene kolmeosalisest hoonest. Kõrvalhooned olid 1951 aastast säilinud majaplaani ja Herman Isopi lapselapse Aino Veelmaa suulise pärimuse kohaselt kasutusel laudana, kus peeti hobuseid ja lehmi. Samuti asusid kõrvalhoonete kompleksis pesuköök ja töötuba, kus paiknesid puurpink, puidutööpink ja reformvoodite tegemise agregaat, aga ka autokuur, kus 1902 - 1941 hoiti perele kuuluvaid autosid Renault ja Mercedes Benz, millega osutati taksoteenust suvitajatele.



Nr.	Kõrvalhoone funktsioonid	Hooned		Hoonete arv	Kõrvalhoone m²
		maad	kann		
1.	Külmkapp	100	1100	2,000	7,000,-
2.	Liinid-õhku külmkapp	4	0	200	500,-
3.	Reovõrgu-õhku külmkapp- tall-lõuakõrb-õhukõrb	0	0	0	700,-
4.	Õhukõrb	0	0	0	2,000,-
				2,000	8,000,-

Tallinn, 12.01.1940, a.

Kõrvalhoone funktsioonid "EKS-MAJA"

[Handwritten signature]

6. Kindlustus aastast 1940 a, milles on näha kõrvalhoone funktsioonid

Kuna Isopite perekonnale kuulus ka süstajaam, mida pidas Herman Isopi poeg Voldemar Isop, tehti kõnealusel abihoones nii süstasid kui ka mööblit, salhulgas reformvoodeid. Samas hoones asus ka jääkelder.

1913 aastast pärineva E. Langsepa fondist leitud prospekti kohaselt oli Võsul suveks üürile antavaid maju 130, võõrastele kuuluvaid suvilaid 17, pansione viies majas, kauplusi kolm, postkontor ning kõrts. Herman Isopil oli üürile anda kaks kahe verandaga, jääkeldri ja suveköögiga maja. Ühes oli tube viis, teises samuti viis, lisaks veel kaks tuba katusealuses. Mõlema maja eest kokku saadi üüri 270 rubla, mis tähendas, et ühe suvega teenis tagasi krundi ostmiseks kulutatud raha. Lisaks üürile said võsulased sissetulekut veel puhkajatele toiduainete müügi ja teenuste osutamise pealt. Alates 1912. a. hakkas Tallinnast Võsule käima reisilaev kaks korda nädalas, alguses pidasid ühendust „Endla“, siis rataslaev „Kungla“, aurikud „Juku“ ja „Kumari“. Sõit kestis kuus tundi. Enne I Maailmasõnda oli suvitajaid Võsul igal aastal 2000-3000 ümber, kohalikke elanikke vaid 400 (Isop, 2001).

Endel Isopi mälestuste kohaselt löid kohalikud elanikud heakorrakomisjoni, mille eesmärgiks oli koos suvitajate elu paremaks muuta. Heakorrakomisjon jagas omavahel nii heakorratõid, kui ka rajas näiteks korraliku plaaži. Liiv plaaži jaoks veeti merest, nii mööda saelaudu käruga kui ka vankri ja hobustega. Samuti rajati koos randa laudehitusena kõlakoda ja värviti valgeks. Veel püstitati randa pöörkiik ning võimlemisriistastik (Isop, 2001).

Endel Isop kirjeldab oma käsikirjas, kuidas Voldemar Isopi ehitatud süstajaamas oli üle kümne oma kätega ehitatud süsta, ka aerud ja muu varustus oli ise tehtud, lisaks veel kolm aerupaati, mida sai kasutada purjepaadina. Neid üüriti suvel soovijatele välja tunnitasu alusel. Igal suvel rajas Voldemar Isop Vambola tänava alla merre pukkidele randusmissilla kõrvale süstajaama – laia platvormi süstade hoidmiseks ja sellele putka aerude, istmepatjade ja restide- hoidmiseks. Just seal töötas Endel Isop alates V klassist ja vajadusel sõidutas soovijaid ka purjepaadiga, näiteks armunud paarikesi kusagile Käsnu lahe idakaldale ja siis kokkulepitud ajal tagasi, mille eest nad siis kopsaka vaikimistasu andsid (Isop, 2001).



7. Voldemar Isop oma koduhoovis 1921. aastal, naasnuna Kaspia merelt Bakuust, kus töötas tüürimehena
8. Tatjana Isop koos lastega Võsu paadisilla ees, 1930. aastal

1930. aastatel oli Võsul viis aastaringset tegutsevat kauplust, nende hulgas ka Isopite pere oma. Lihakarne oli kolm ja alkoholi müüdi vaid ühes, Mahkvei poes. Isopite kauplusesse pääses veranda kaudu. Veranda nurgas seisis silgu- ja heeringarünnid ning spetsiaalne petrooliumianum koos pumba ja läbipiastva mõõteanumaga. Lisaks müüdi pudukaupu - kangaid, nõöpe, aga ka komme. Endises kaupluseruumis on siiani säilinud laudpõrandal lohk, mille müüja Alma (Voldemari vallaliseks jäänud õde, kes perekonna juures elas) sisse käis. Aino Veelmaa suulise pärimuse kohaselt valmistati ja müüdi Isopite poes ja jääkeldris ka jäätist, mida Endel Isop suviti kaela rippuva nn vitriiniga rannas müümas käis.

2. Mere 24 kõrvalhoonete väärtus

Mere 24/Vambola 2 kõrvalhoonete suureks väärtuseks on selle suures osas originaalväärtuses säilimine tänase päevani. Lisaks selle kuulumine neljandat sugupõlve järjest ühele suguvõsale ja küüditamise üleelamine. Kuigi 1949 aastal märtsiküüditamise käigus viidi Voldemar Isop, tema naine Tatjana ning tütar Aino Siberisse, jäi maja pidama Voldemari õde Alma ning pere

naastes 1956 saadi majapidamine taas oma kätte. Majapidamine on aktiivses kasutuses tänaseni.

Väärtuslik on kõrvalhoonete säilitamine juba seetõttu, et jätkuva linnastumise oludes hakkavad kaduma teadmised esivanemate elust ja töödest. Pärandkultuuri objektide eksponeerimise abil on võimalik tõsta inimeste teadlikkust kultuuripärandi rikkusest ja tekitada huvi kohaliku ajaloo vastu. Kuna Võsul on paljud selleaegsed hooned kas hävinud, lammutatud või ümber ehitatud, siis on tegemist unikaalse objektiga. Hoolimata sellest, et maja on osaliselt avariilises seisus, saab seda praeguses faasis veel taastada. Ning nagu kirjutab Joosep Metslang raamatus „Vana maamaja“ hinnatakse praegusel ajal ka vanade hoonete kõveraid seinu kõrgelt ning mingit ehitustehnilist muret sellega pole. „Suvekodu puhul ei ole alati tarvis teha suuri ümberehitusi, hoone võlu ja väärtus on aus, algupärane väljanägemine“, kirjeldab Jaan Vali. Leele Välja sõnul on aastaringseks elamiseks tarvis kapitaalset ümberehitusi. Põhjaliku uuendamise järel kaotab aga hoone selle ajaloolise välisilme (Metslang, 2016). Suurimaks väärtuseks ongi säilitada hoone võimalikult ajastutruuna. Lisaks on tegemist ühe perekonna loo väärtustamisega, mis lisab atraktiivsust ka Võsule kui suvituspiirkonnale tervikuna.

Kõrvalhoone koosneb kolmest osast: väike suvemaja ühes hoones, teises hoones lautootuba-pesuköök, lisaks puukuur ja kelder. Kõrvalhoonete väärtuslikud detailid on kirjeldatud järgmistes peatükkides.

2.1 Väikese elumaja korsten

Väikese elumaja korsten on laotud Palmse tellisetehase toodetud palms kividest ja krohvitud (sarnase pitsiga korsten on joonisena ära toodud ka Josep Metslangi Katuseraamatus, lk 24) Tellimisepõletamine hoogustus Lahemaa kandis 19. sajandil ja lähim tehas asetses Jaaniojal, Võsu jõe suudme lähedal. 1861 aastal lasti koguni Üllikjärve Jaanioja kaudu Käsmu järve tühjaks, kuna Palmse mõisniku soov oli järve põhjast Võsu tehase jaoks savi kätte saada. Palmse tellisetehase kivid on seepärast iseloomulik ehitusmaterjal ümbruskonnas ja sedavõrd hinnas, et krooni ajal küsiti kivide eest kuni 100 krooni tükk. Piirkonna muud korstnad on laotud uuemal ajal valgetest tellisest, seega on tegemist väärtusliku ja ajastuomase ehitusdetailiga. Sama suvemaja pliit on rahuldavas korras ja oli viimati kasutusel viis aastat tagasi.



9. Väikese elumaja korsten

2.2 Uksed ja aknad

Kõrvalhoonel oli originaalis üheksa akent ja viis ust, lisaks heinaluuk, millest on säilinud tänapäevani kaheksa akent ja neli ust. Tänavapoolne laudauks ei ole kasutusel, samuti on tänavapoolne aken vineeriga kinni kaetud, et pahalasi eemal hoida. Hoovipoolsetel akendel on säilinud osaliselt ka originaalklaas.



10. Pesuköögi-töötoa aknad idaküljel



11. Väikese elumaja uks



12. Lauda uks lääne-küljel

2.3 Palksein ja laudis

Maja tänavapoolse külje tahatud palksein (väikesel elumajal), tahtud poolpalksein (laudal) ja laudis (kuuril) on säilinud. Seda, kas maja sein on tõrvatud või millegagi immutatud, on raske hinnata, kuid puit on päikese ja UV – kiirguse mõjul tumenenud. Kuna lähi-piirkonnas sellisel viisil säilinud palkseinu pole, siis on tegemist väärtusliku kihistusega.



13. Kõrvalhoone tahutud palksein

2.4 Jääkelder

Kõrvalhoone kolme puitukse ja vahekojaga betoonist valatud võlvkelder pindalaga 4,90 x 2,60 on aktiivses kasutuses tänapäevalgi. Algselt oli kelder mõeldud jääkeldriks, kuhu talvel toodi merelt jääpangad, et suviti hoida seal kergesti riknevaid toiduaineid ja teha jäätist. Keldrid on väärtuslikud kultuurikihistused, kuna ilmusid taluõuedele 19. sajandi keskel kui hobusetallidki, nende hoonete näol oli tegemist hoonetega, mida on seostatud talude päriksostmisega (Tarang, 2007)



14. Jääkelder

3. Mere 24 kõrvalhoonete materjalikasutus ja tehniline seisukord

Kõrvalhoone toetub maa- ja paekividele, kerge vajumine on toimunud ainult hoone läänepoolses otsas, ehk kuuri poolel. Kõrvalhooned on säilinud originaalmahus, välja arvatud autokuur, mis lammutati 1948 aastal. Kunagine laastukatus on 1960 aastatel asendatud eterniidiga, mille alla on osaliselt jäänud vana laastukatus. Välja arvatud ida-küljel asuv lauda katus, millele eterniiti ei paigaldatud, vaid 1970 aastal koheselt tõrvapapp ning mille katusetarind on praeguseks kahjustunud. Nii katus kui maja välisseinad on kahjustunud enam hoone kesk- ja põhjaosa ida-küljel, kus on rohkem niiskust ja vähem päikest.



15. Kõrvalhoone pesuköögi ja lauda katus

Lauda osa on koormarihmadega toetatud murispuude ümbert, kuna harvalt paigutatud laetalad on vajunud, tapid lõhenenud ja katkenud ning katuse läbijooksu tõttu mädanenud. Lauda idaküljel on tekkinud katusetarindi ja palkseina avariiolekord.

Katuse ehitusel on kasutatud sarikatena kooritud männi ümarpalki, läbimõõduga 150 mm, millest kahe otsad on läbi mädanenud ja kaks penni on lahti tulnud (ill 16). Sarikate ja pennide vahelised ühendused on tapitud ja ühendatud puupunnidega. Laudroovitus idaküljel on samuti pehkinud. Pesuköögi ida-külje sarikad on 1975 aastal toetatud 5cm x15 cm männipuidust sarikamaterjaliga ning paigaldatud uus roovitus (ill18), lääneküljel olev tala on mädanenud ja toetatud ajutise prussiga (ill 19). Väike elumaja on ehitatud tahatud männipalgist, rõhtpalkseinad on omavahel ühendatud kalasaba tappliidesega.



16. Lauda ida-külje sarikad



17. Pesuköögi katus ida-küljel



18. Pesuköögi katuse roovitus ida- ja läänküljel



19. Pesuköögi ukse kõrval olev tala

Lauda läänekülg on vajunud tee poole, kuna vastaskülje sarika otsad ja talad on pehkinud ja tappidest lahti tulnud. (ill 20).



20. Tänavapoolne (lääne küljel asuv) lauda sein

Lauda osa läänepoolne sein on seest üleslaotud seest ümarpalgist, väljast tahutud. Hoone idakülg ning põhjapoolne otsasein on ehitatud ümarpalgist ja ühendatud kalasaba tappliidesega (ill 20). Lauda palgi laius on kuus tolli, ehk 152 mm. Lauda välissein on suuremate kahjustusteta, hoone toestamiseks on 1970 aastal läänepoolsele küljele paigaldatud sirutuspuud (ill 22). Hoone põhjapoolse otsaseina seisukorda on keeruline hinnata, kuna hoonet on kasutatud viimaste aastakümnete jooksul hoiustamisruumina ja ligipääs sinna on raskendatud.

Lauda kõrval asuva pesuköögi lääne- seinä sõrestikuks on kasutatud 150 mm läbimõõduga männipalke, mis kaetud püstpuitlaudisega, väike osa seinast on tahutud palgist ja vetikakahjustusega (ill 21). Pesuköögi laudseina laudade maapealsed otsad on osaliselt pehkinud ja seenkahjustustega (ill 15).



21. Pesuköögi sein

Väikese elumaja põrand on heas korras laudpõrand, mida on värvitud. Pesuköögis on 1960 aasta keskel valatud tsementpõrand ja osaliselt kõrgem laudpõrand. Laudal ja kuuril on muldpõrand. Kõrvalhoonete akendest on heas korras vaid väikese elumaja aknad, lauda ja pesuköögi akende klaasid on osaliselt purunenud, parandatud või asendatud vineerplaadiga. Lauda tänavapoolsel uksele on säilinud ka ajastukohased sepistatud käepidemed, hinged ja riivid.



22. Lauda läänepoolsele paigaldatud sirutuspuud ja vineeriga kaetud aken

4. Mere 24 kõrvalhoonete säilitamise ettepanekud

- 1) Lauda ida- ja põhjapoolne palksein asendada, kasutades ümarpalki.
- 2) Katusekonstruktsioon vaja tugevdada ja korrastada. Puukuuri katuseelt eemaldada eterniit, vajunud katusesarikad otseks lükata. Lauda kaks sarikat asendada ja pennid uuesti ühendada sarikatega kasutades poolkalasaba tappliidest ja puupunne. Lauda üks sarikas proteesida.
- 3) Pesuköögi korsten rekonstrueerida Palms kividest ja krohvida, lisaks ehitada küttekeha. Väikese elumaja korstnapits krohvida.
- 4) Katusel asendada eterniit ja tõrvapapp laastkatusega.
- 5) Originaalavad koos manustega säilitada. Olemasolevad aknad klaasida vana klaasiga ja kittida linaõli kitiga.
- 6) Perspektiivis rekonstrueerida autokuur.

Kokkuvõte

Mere tn 24 kõrvalhoonete näol on tegemist ajastutruu objektiga, mis väärib säilitamist. Kuna Võsu kui piirkond on taaselustumas kuurortina, siis saab ka töös uuritav objekt pakkuda pärimuskultuuri osana turismiväärtust.

Eeliseks on ka see, et samal krundil paiknev kunagine elumaja, nüüdne aidahoone, kuhu on ehitatud saun ja eluruumid, on 2013 aastal saanud uue laastukatuse, vahetatud on alumised palgid. Samas, mõned detailid nagu sarikad ja korstnapits ei järgi originaalväärtust, viimane ehitusviga on soovi korral parandatav. Käesoleva uurimistöö objekti restaureerimisel on võimalik järgida ajastule omaseid ehitusnõudeid ja läheneda võimalikult orgnaalilähedaselt, et säiliks 1900 aastatel loodud suvituspiirkonna algupära.

Kõrvalhoone kompleksi taastamise peamiseks takistuseks ja väljakutseks on olnud praeguse valdaja ruumide ekspluateerimine töö- ja hoiustamispindadena. Käesolevaks hetkeks on hoone muutunud osaliselt avariiliseks ja vajab sekkumist. Nagu käesolevast tööst selgub, on säilitamisväärsed detaile piisavalt. Hoone restaureerimist on võimalik teostada järk-järgult, alustades hoone osast, mis on lagunemisohtlik. Samuti ei ole eemärgiks uuendada kõiki hoone osi, vaid säilitada erinevaid kihistusi. Parafraseerides etnoloog Heiki Pärdit, kes Loksal toimunud arhitektuuriseminari käigus linnaekskursioonil kummalisi objekte nähes sõnas, et see on elu.



22. Mere tn 24 suvitajad Moskvast ja Leningradist, Võsul 1972 aastal, taga paremalt kolmas majaperemees Voldemar Isop

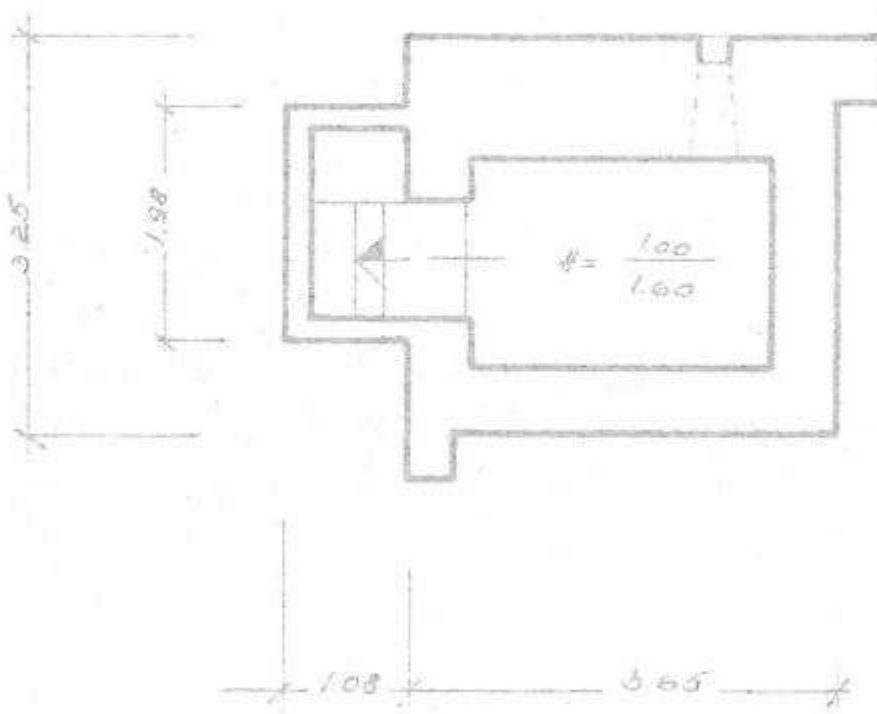


23. Suure elumaja teiselt korruselt avanev vaade aiale ja kõrvalhoonetele

LISAD

Lisa 1 Keldri plaan

H E L O E R



№ 1007
1907.

Купчий контрактъ.

Баронъ Алексѣй Александровичъ Фонъ деръ Паленъ, какъ продавецъ, и *Frühling, Maria, geb. Schmidt, geb. Schmidt.* какъ покупатель, за себя, своихъ наследниковъ и правопреемниковъ заключили нижеслѣдующій купчий контрактъ:

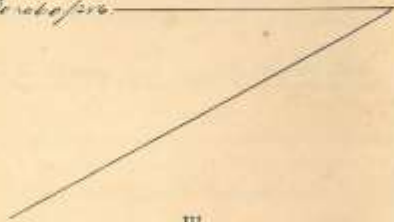
I.

Баронъ А. А. фонъ деръ Паленъ, какъ собственникъ земскаго имѣнія **Паленъ**, состоящаго Вилленбергскаго уѣзда, Катериненскаго прихода, продаетъ выдѣленный изъ принадлежащаго къ названной земли облага имѣнія и простиривающагося вдоль по Везо-скому морскому берегу бора Руге участка земли **№ 228** подъ названіемъ

_____ заключающій въ себѣ, согласно составленному землеустроителемъ *Georg. Meier* въ 1877 году плану, **201,9** — кварт. саж. со всѣми принадлежностями и тѣ границахъ, показанныхъ на означенномъ планѣ, въ собственности *Frühling, Maria, geb. Schmidt, geb. Schmidt.* за покупную цѣну въ **279 руб. 50 коп.** изъ числа своего капитала на укрѣпленіе судебнымъ порядкомъ проданнаго участка земли за покупателемъ.

II.

Означенную покупную сумму въ **279 руб. 50 коп.** покупатель *Frühling, Maria, geb. Schmidt, geb. Schmidt.* платитъ всею суммою впередъ и за нее получаетъ отъ продавца на означенный участокъ земли



III.

Покупатель приобретаетъ съ участкомъ земли со слѣдующими обязанностями и ограниченіями:

Kontrakt

Õstu kontraht.

Baroni härra **Alexi Aleksandrovitš von der Pahlen**, kui müüja, ja *Kalvi Jaak, Kaarli, Jaak, Jaak, Jaak.*

kui ostja, on iseenda, oma pärijate ning järeltulijate nimel järgmise õstukontrahti mahategitud:

I.

Baroni härra A. A. von der Pahlen, kui Rahuvere kreisis ja Madrina kihelkonnas oleva **Paluse** mõiša pärisomanik, müüb selle mõiša müüjamaast äralahutatud ja Õstu rannas ning Heute nimeses **№ 228** ja **229** _____ nime all seisvat maatüki, selle suurus maamõõdetjast *Kuivik, Jaak, Jaak* aastal 1877 valmistatud kaardi järel **201,9** ruutjarda on, ühes selle maatüki külles olevate omandustega ja nimelt nendefama rajades, mis iluval nimetatud kaardi peale ilustatud, *kuu õsta ei ole müüja ja ostja vahel ühesmõõdetajast* (**279**.) rubl. **50** kop. *hõb.* eest kalvi ja *Kaarli, Jaak, Jaak, Jaak.* pärisomandusele, kus juures müüja oma lüda annab, et nimetatud maatüki kreposti kohtu varamatast ostja — nime peale fikseeritud jääb.

II.

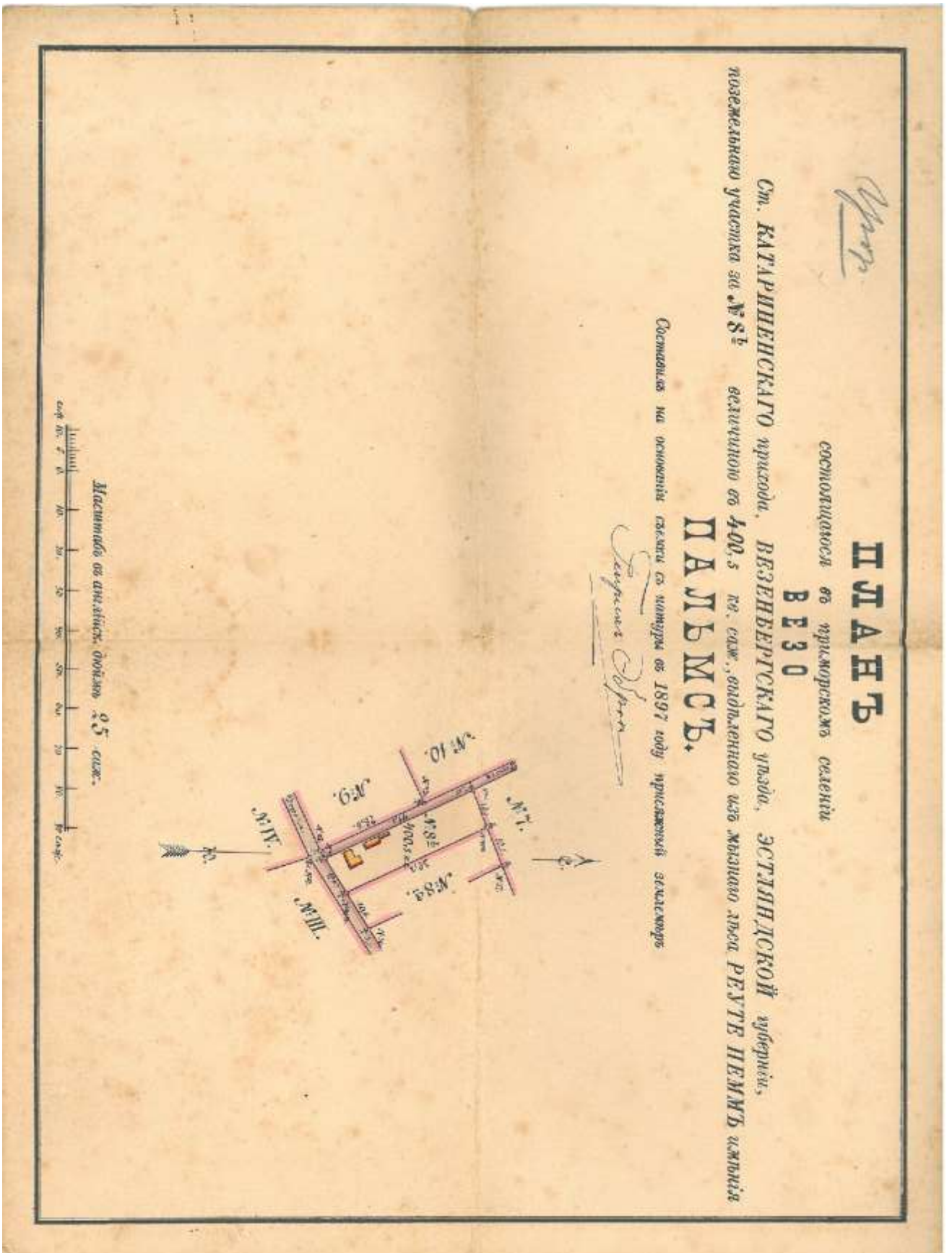
Selle maatüki õstu hind, **279 rubl. 50 kop.** on ostja kätte äärmiselt, *mis on* ühekorraga allkirjaga selle kontrakti peale kinnitatud.



III.

Ostja — omanda l maatüki järgmistele kohustete ja teelustega:

Лист 3 Контракти алусекс олев крundi план



VIITED

Heljas, M. (2009) Võsu rahvas ja tema lugu. Kirjastus Grenader

Isop, E. (2001) Mälestuskilde minu noorusaegsest Võsust, autori käsikiri

Metslang, J. (2016) Katuseraamat. Tammeraamat

Metslang, J. (2013) Vana maamaja käsiraamat. Tammeraamat

Tarang, L. jt. (2009) Väike pärandkultuuri raamat. Kirjastus Eesti Loodusfoto

Tarvel, E. (1983) Lahemaa ajalugu. Eesti Raamat

Välja, L. (2010) Lahemaa Rahvuspargi kaitsekorralduskava alusuuringud ja rannakülade inventeerimine. Keskkonnaameti

Suuline pärimus: Aino Veelmaa ja Eldur Tikkerbär, 2018 märts - aprill

